

براهوئی خلقی قصہ غائبی (ما فوق الفطرت) کڑدار آتاجاچ

پروفیسر عبدالکلیم صادق

Abstract

This research paper describes the importance of Brahui folk literature specially folktales. In the past folktales were used to entertain the nomadic. These folktales have interest in it for everyone. The characters show the norms, values and equal opportunities regarding their society. Usually Prince, princes, slaves, thieves, woman, were the main characters of tales. Beside these personality there were unusual characters too, which always play the negative roles in tales. This research paper shows the unusual role, its existence, there tricks. Sometimes these characters were cooperative for the hero and somewhere they became harsh or play the role of villain.

دنیا نا قدیم ادب ئی خلقی قصہ غائبی اسے اہم شرف اسے حاصل اسے تمام قدیم قبائل آتیبی قصہ پانگ جنگ نارسم موجود سونے۔ خلقی قصہ غائبی مخلوق نا زندگی آدیک مریرہ اندا خلقی قصہ غائبی اوقما قوم نا گدرینگو کا عہد، پیرہ بن پیرہ غائبی دور نا عہد زمانہ تارخ، رسم وودو، بہادری کل اورو۔ دنیا نا ایلیوز بان تا ادب آنا براہوئی ادب ام خلقی ادب نامرواری تیان پھرے۔ دنیا نا خلقی قصہ غائبی، جن وپری پرستان، دیو، دست،

بہادری، دشمنی نیازی تا باروت قصہ غاک چناتا قصہ بادشاہ، شاہ و گدا، غریب، افلاس، لنگڑی ناقصہ غاک اربر تو
 اموزے براہوئی خلقی قصہ غاکتا مثل ام اندونے۔ براہوئی خلقی قصہ غاکتیت ام جن و پری تا داستا تک، دیو پری نا
 قصہ غاک ہراک معقوق الفطرت پانگہ اربر مخلوق دانفے سینہ بہ سینہ زندہ تنخانے اوتینا بروکا نسلاتیکن زندہ
 تنخانے اوتینا چناتے گدریگوکا زمانہ او پیرہ او بن پیرہ غاتے بنفیرہ۔

براہوئی خلقی قصہ غاکتا اسہ بھلو تعداد اس موجودارے براہوئی زبان نا خلقی قصہ غاتے اینو ادیب و
 دانشور بھلو شرف و احترام اس لیتک دانفے اسٹ اسٹ آج کریرہ پتنگئی او براہوئی نا خلقی قصہ غاتے سچ کروکا
 ادیب آتینی خواجہ افضل مینگل، صلاح الدین مینگل، ڈاکٹر عبدالرحمن براہوئی، پروفیسر عظیم جان اسک با زجم
 جوش ات براہوئی نا خلقی قصہ غاتے سچ کرسہ چاپ کر بھیر داغل داسکان جاری و ساری e.

دافتان بیدس مستشرقین آک ام اسہ بھلو تعداد اسٹ براہوئی خلقی قصہ غاتے سچ کریر برصغیرا
 انگریز آتا قوضہ کننگان برطانوی قبضہ گیر آتا ارمیکو جلو بلوچستان آ اسکہ برصغیر آ قوضہ سوگوکننگ آن پہ
 انگریز اتاخن بلوچستان ائی سخت اسک اوک بلوچستان آ قوضہ کننگ کن اولی کوتینا جاسوساتے بلوچستان آن
 مون ترسکہ اوک کارارائے کہ بلوچستان آ حملہ کننگ، قوضہ کننگ نا کسر طریقہ غاک دانفے سریر لہذا اوقتا مقصد
 آتے پورہ کننگ انگریز اتا اولی کو جاسوس پونگر بلوچستان نا تحقیقی و تفتیشی دورہ غاسراک بلوچستان ائی داخل مس
 اسہ بھلو سفر اس بلوچستان آن تا سندھ اسکان کرے او بلوچستان نا جغرافیہ، مخلوق، زبان نا باروائی تینا سفر نامہ
 نوشتہ کرے ہرا سندھ و بلوچستان نا سفر نامہ نا پخت شائع مس اوزان گڈ انگریز جاسوس آتا اسہ بھلو کرد اس
 بلوچستان آ مون کرے اوتینا حکومتے بلوچستان نا مختلف بشقا تازی آ باز معلوم داری اس تس گڈ سرنا بروکا
 جاسوس سیلانی تے ٹی چارلس مین، ہیوگز، پادری، ٹی۔ جے۔ ایل، میسر، ڈنيس برے شامل اسکہ ہراک
 انگریزی حکومت نا مختلف عہدہ غاکتا ملازمت ام اختیار کریر اوک ام بلوچستان آ مختلف بابت آتیا کاریم کریر۔
 براہوئی، بلوچی ادب، رسم وودو، قوم قبیلہ غاکتا انداد و شمارتون اوار اوقتا ادب آ ام بھلو کردار اس ادا

کریراڑیکہ اور قمارکاریم جاسوسی کنگ اسک و لے اور قمار براہوئی و بلوچی ادب نامر واری تے مچ کنگ بلوچ قوم کن اسہ ندی سیان کم انس۔

بلوچستان نا تینا جغرافیائی ماحول فی دنیا نا نقشہ غا ہرا بدہ ہویل فی موجود سے براہوئی بلوچ قبائل آتا زندہ بودام اندامک ان جمل، غل، مش جردورمان آتیت زندگدریفوک آ مخلوق ناگدرینگوکا عہدانا قصہ غاتے تینا برزو بالاد، مش تادامان تیت زندتیر کردک مخلوق نا باوہ پیرہ غاتا قصہ غاک ہستین تالان غ۔

دکنہ سن پانہ کہ براہوئی خلقی قصہ غاتینی براہوئی مخلوق نا پاولی زندہ اور قمار حاکم، بادشاہ، پیر و پتیر، دزو سادہ، امیر و غریبانا قصہ غاتیان ہے دس جن و پری دیو آتاسات تیری قصہ غاک ام اریر۔ براہوئی ادب نا اسہ پنی ودانشوراس ڈاکٹر عبدالرحمن براہوئی "براہوئی خلقی قصہ غاتا" باروانی نوشتہ کییک کہ

"خلقی قصہ غاتینی نزاراج نا زندہ بودنا آدیک و عکاسی ارے دافتے فی زندہ نا تصور ارے براہوئی خلقی قصہ غاتینی ہر طبقہ نا مخلوق آک موجود اریر اور زندگی نا مختلف ش آتاس عکاسی مریک ظالم و مظلوم، امیر و غریب، فقیر و بادشاہ، شریف بدماش، توہم پرست و خدا پرست غرض ہر قسم انا مریرہ۔ دا قصہ غاتیت غیر فطری آ کرداراک ام اریر ہرا کے انسان نا نظر بفسہ دیو پری جن آتیان بیدس دنوام غیر فطری آ کرداراک ام اریر اور قمار زکرا بلو قومانا ادب انی ملپک پیرہ برہوئی تا قوت و ہمد نا تخلیق خنکرہ" (1)۔

ڈاکٹر عبدالرحمن براہوئی تینا کتاب براہوئی زبان و ادب کی مختصر تاریخ فی براہوئی ناگز اس خلقی قصہ ام نوشتہ کرینے۔

"براہوئی زبان اس کے متکن ارے امو خدرا و نا ادب متکن اف و نا ادب سینز دہ میکو صدی عیسوی آن بنا مریک اروخت کے ملا فقیر محمد نا کتاب خدمت دین نوشتہ مس و لا ام داژان مست زبانی روایت آتا تحت لوک ادب ام وجوداتی بس ارا کے نئے اسکان نسل در نسل سینہ بہ سینہ بریہ کرینے داروایت ء تو کس یقین اٹ پانچ کپک و لے داریت یقینی ارے کے براہوئی لوک ادب نا تاریخ بعض مرغن و متکن ء۔ دنیا نا لوک ادب

نا بنیاد مافوق الفطرت اساطیری عناصر آ تا ذی آ تنخوک ۶، براہوئی لوک ادب نا بنیاد اندا گڑا تیان تنخوک ارے ولے براہوئی لوک ادب نا مافوق الفطرت اساطیری عناصر دنیا نا المیو لوک ادب یا خلقی ادب نا مافوق الفطرت عناصر تیان مختلف و منفرد ارے (2)۔

دخت اس کنن براہوئی خلقی قصہ غاسیٹ مافوق الفطرت کردار اتا ایسے کینے تو داڑان مست دا ایسے نا چانگ ام ضروری مریک کے مافوق الفطرت یا سیچا ک انت مریرہ او امر خلقی یا فوک یا لوک ادب تینی تینے جا گئی کیرہ۔

نن دنیا نا بھلا ادب آ تا مطالعہ کین تو سنے اوقا قدیم ادب فی اوقا خلقی قصہ غاسیٹ دیو، پری، جن، دت آ تا قصہ غاک ام بریرہ عالمی ادب نا تمام بھلا ادب دنگہ چینی ادب، چاپانی ادب، روسی ادب، ایشیائی ادب، ہندوستانی ادب فی ام مافوق الفطرت کردار اتا بھلو دو اس نظر بریک۔

غیبات (مافوق الفطرت عنصر) نا سر حال آ بحث کرسہ پروفیسر سون براہوئی تینا کتاب قدیم براہوئی نسلی ادب فی نوشتہ کیک کہ

”ہرزبان فی اولیکو سیچائی و عاشقی، قصہ غا تا رواج مسونے ولے دا ایسے راست اکھ ایتیکہ واقعا اصلحت ام ارے یا آ خلقی قصہ غاسیٹ ہر سیچا تا ذکر ارے واقعا خیالی منگ انی کچھ شک اس اف ولے خن فی خنو کا دنیا سہدار و بندخ آ تیان بیدس گڑا نا گڑا اس بین ام ضرور ارے ہر مذہب فی سیچا تا اصلیت منگے بخال آ تینی دیو، دیوتا، گندھرو، اسپر او دیا دیر بکیش، بوت، داکش، چین چین طاقتہ غا تا قصہ غاک اریر۔ پاری تینی ہرض آ پنی سیچا اس مشہور ارے عیسائی تینی فرشتہ او شیطان آ تا باروات خیالاک اریر مٹسن فردوس گمشاد فی واکل نا ذکر ارے بنی اسرائیل ناروات حضرت سلیمان نا قصہ بلقیس پری تا شہزادی اس مہمان تے فی بند غا تیان بیدس جن و فرشتہ غاک ام اریر حضرت سلیمان نا فوج فی بند غا تیان او ار او ار جتا ک ام اسورہ گڑا اس روایت آ ک اریر کہ حضرت موسیٰ بن عوق ۶ بے کچ وٹپ اس تنخار حضرت علی ہر العلم فی جن اتیان مقابلہ کرے۔

عرب قبیلہ جن، شیطان، یوانو، باز، بھلو گز اس پارہ اوقفا خیال اس کہ جن آک جنگل و میدان تیبی رہنگرہ تینا شکل و دروشم، بدل کیرہ مخلوق، دو کہ استیرہ اوفنے ”غول“ ام پارہ اوقفا خیال ٹی غولاک نرمریرا و مادہ ام، براہوئی ٹی لفظ نرغول بد شکل بدکار مح آ بندنا کن پائنگک عرباک ولات ہزارا قصہ عاتے جوڑ کریرس۔

واقعہ خان پیشگوئی الگ بھلوروان کس اس۔ ہر علاقہ ٹی چندی کائن آک اسرخیال اس کہ ہر کائن تون تینا جن اس مریک اونا تابع مریک او پیشگوئی الہن کے مخلوق داکائن آتے رقم، سکی، نظراندس اسکہ اودے۔

”حوان الکا بن“ پاریرہ ہرافنے کے نن براہوئی ٹی اینو پھہ شکرانہ پانہ اوقفا خیال اس کے کائن نا با ہمین کتنے گز اصح پیش گوئی کنگک یک۔ پدان گز اس کائن مہمان مسرتو بو پاگری ناکل شیف بززی اسے معلوم کریر“ (3)۔

”جناک حضرت آدم آن باز مست و دی مسر اسلام نا عقیدہ ء کہ بندخ مشان جوڑ کنگا نے ملائک نوران جناک خاخران۔ دا ام پارہ کہ جناک زراہان شیطان مو۔ اولما کاک نور آتیاں جوڑ کنگا نو پارہ کہ مزہب نا بابت ات جناک جتا جتا اریدائیشی مسلمان و بخال عقیدہ نا جناک اریدام ارے کہ شیطان نا نافرمانی آن جن آک نر، پر یک مادہ باز زیبا مریرہ جن و پر یک حاکم دیواک اوفنے مریرہ دا تو مذہب و عقیدہ مس روایتا کہ چندی سینا ٹی مخلوق تخلیق کرینودن کہ جن پری شیطان آن بیدس براہوئی تا اعتقاد منسے کے دا شبابت آدنیا ٹی جن ہم چندی مخلوقا تا وجود ارے ارتقیاں گز اس محسوس کنگپسہ ارافقا ذکر برہوئی ادب ٹی دو بریک اوفنے ٹی دیو، چک بر، اچ نہار، چاتو، گواکو، یوانو، یک ناگی سیناک یا مافوق الفطرت کرداراک اریر۔

داہمو عقیدہ و نظریہ غاک اسر کہ مافوق الفطرت کردار آتا ظاہری و باطنی دروشم مذہب آتا تعلیم ناروشنی ٹی ختمگرہ۔ مطلب دا کہ دنیا نا بین چھ قوم سے نا ادب الگ کہ ہوائی مافوق الفطرت کردار آتا زکر مع لہذا براہوئی ادب نا اگرش خلقی آقصہ عاتے علمی جائزہ اس الین تونے دانے ٹی ام اندا مافوق الفطرت کرداراک جاگ جاگ نظر بریرہ۔ داڑے نن دو خلقی قصہ عاتے خاکہ، پیش کینہ کہ دا قصہ ٹی مافوق الفطرت کردار جن یا پری یا

دیویا سے بین گزاسے نا ذکر مروے مثال کن براہوی خلقی قصہ غا تا گزاس مثال یا نمونہ پیش کینہ۔
جل کری آسیپ۔

دا قصہ ٹی بادشاہ نامسرتینا چار دیواری ٹی اندن مریک او شرمنگ ناپابندی تا خلوکا پلو یڑے پرنگ
پیش تمک جنگل سے ٹی پری دزو دیو کسے کسنگ پری، کوہ کاف آسریک او شرط ٹی بادشاہ نامسرتی ام کھک آخر
پری تا دوست آپھل گل سون، دیک اودے بدعا بترہ او زینہ اس جوڑ مریک اندا کان او اوکیو دیو آن پھلوکا
پری او شرط اٹ کٹو کا مسرتے برام کیک خوش مریک (4)۔
لعل بادشاہ۔

دا قصہ ٹی بادشاہ کسے نا چنٹا کس ہر اڈے چوکری دریاب آن کھک او ناپن لعل بادشاہ تجرہ بادشاہ نا
کہنگ آن پدو زیر ہند مارو بادشاہ نا زایضے بے بادشاہی آن کھک مار کاتک ایران زاوی تون سنگت مریک
ہر اکہ است ایلو کن بھاز خواری کشرہ دیو پری تون طرہ کوہ کاف اسکان کارہ چندی شرط آتے کشرہ آخر لعل بادشاہ
ایران زاوی تون برام کیک بلہ اس ایران زاوی نا ذریعہ اٹ لعل بادشاہ رینگ پدی پھل اس مریک دریائی
دیک او است ایلو تون خوش مریرہ (5)۔

شہزادی گل بخت:

شہزادی گل بخت نا قصہ ٹی بادشاہ نامسرتی کے چاندوہ سال نامریک تو اوڑا ملاک اس پتک اندا
خاطران بادشاہ مسرتے دیک پیشن مریلہ کیک اودے بل کس کھک دیک بین بادشاہ سے آسودا کیک دا بادشاہ
اودے تینا مسرتا سبتلی کیک بادشاہ نامسرتا ہارے بل اس دیک بادشاہ ہارنا دزی گل بخت، ہلیک او نا گوا پاتے
ترک مون تہ مون کیک بیش نئے آسوار کیک شہر ٹی رسوا کیک پگہ غا ہار خٹنگ گل بخت، پدی اتیرہ ہراڑیکہ
باوہ تے پٹہ پٹہ گل بخت، کھک گل بخت، پدی ارانی تہ دیرہ (6)۔ افضل مینگل نا تحقیق کرو کا حسن وزیر خلقی
قصہ ٹی ام دیو پری تا ذکر موجودے دا قصہ نامطابق کہ۔

اس اینک نردیوے بادشاہ تون دسپاک آتا خبر تمک تو دیو بادشاہ دسپاک آتون ننگ یک حسن وزیر پرستان آ کالک امیکان چین ونودسپاک اس اتیک بادشاہ ام چینگک -

اندا قصہ فی گرک طوطا، لال طوطا پی، پری مریرہ اسہ چین بادشاہ کسے ناقید سے فی مریرہ او فتنے ام خلاس یک اوکل دیو آتا مونا اییک امو کپاری فی سمند دیو ہرا تون کہ بادشاہ نا ذایضہ لگوک مریرہ کسقیک شہزادی آزاد مریک بادشاہ تو خوش یک چند تہ سوز پری تو چوگری تون برام یک (7)۔

بی بی سنی دبی بی دبی

دا قصہ فی ام نیبات آتا کردار ارے دا قصہ فی اسہ بادشاہ اس مریک بادشاہ نامسہ مار مریرہ بادشاہ نا ماک یکا سہب تون شکار کن جنگل وم تیا کارہ اسہ وزیر سے نامسرتینا ارا نازی آ لنگک او فتنے ارک وزیر نامسرتینا زریا مریک بادشاہ نا بھلا مار اوڑ عاشق مار یک اسہ دے مسرتہ بادشاہ نا نیا میکو مار ننگ او ام مسرتہ عاشق مریک اندن چکا شہزادہ ام مسرتہ عاشق فی مجنون جوڑ مریک ہر مسرتہ نا خیال دا مریک کہ ای اندا مسرتہ برام کیو دایت نا بادشاہ ہما مریک کہ کنا ہر مساک ماک اسہ مسرتہ کسیا عاشق مسونو ہر مسرتہ اوڑ تون برام کنگ خواڑہ۔

بادشاہ ہر مسرتہ آمار تے خواننگک دا فیصلہ یک کہ شہزادہ پیش تیر کمان ات تیر جنگک او ہر کس نا تیر ہرا ارا فی تمام او نا برام اموازا نا مسرتون مریک ہر مسرتہ آماک بادشاہ نا فیصلہ منرہ۔ بھلا مار تیر کمان ات تینا تیرہ خشک تیر سدا او نا وزیر نا ارا فی تمام او لیکو وارا مو مسرتہ عاشق مسس او نا برام اندا مسرتون کنگک۔ نیامی کوتینا تیرہ خسا او نا تیر وکیل نا ارا فی تمام نیامی کو مار نا برام او وکیل نامسرتون کنگک چکا مار کہ تینا تیرہ خسا تو تیر سدا ہنا اسہ ذیر ایسا تمام چکا مار نا تیر آکل شہر والا ک مٹار بادشاہ ولد ارٹی کو وار حکم تس کہ تیرہ تینا ولد احسہ چکا مار ارٹی کو وار تیرہ خسا تیر ولد اندا ڈھیر فی تمام تو مخلوق ولد احسہ۔ شہزادہ عاملندہ ظکر بادشاہ مسٹی کو وار ولد احکم تس مار تینا تیرہ ولد احسا تو تیر اندا جاگہ فی ولد احسہ مس دا وار کہ شہزادہ تیرہ ڈھیر آن چکا کشا تو تیر تون او ار اسہ بولوس ام پیش تمام شہزادہ حیران مس شہر والا ک شہزادہ و بولوے اسید اندا خنار تو بدتر مٹار شہزادہ باز مونجا مس۔ بادشاہ ولد احکم اس تس کہ ہر

کھٹیا

براہوئی خلقی قصہ غاک ارارے کہ تینا سماجی رنگ و درویشم ناوجہ غان بھازر پیا مریرہ امورے دا خلقی قصہ غاتے ئی اساطیریت ام ارے ہزار آ براہوئی خلقی قصہ غاتیشی جن، پری، دیو، جادو، تاویز اتا کرام ارے ہر اقا ذریعہ ات قصہ تاہیرہ اوفا استعمال ات فتح مند و سرسبب مریک دا کان بیدس براہوئی خلقی قصہ غاتیشی بھازر ہمسایہ قوماتا قصہ غاتا اثر ام ارے یا بھازر قصہ غاک ترجمہ کننگا نو۔ ننا پاوال نا مخلوق تینا تینا زبان ات پارینو۔ اینو ضرورت دایت نائے کہ دا خلقی آ قصہ غاتا داندی اینو نازمانہ ئی گم سر او ننا دیب و دا انور اتا فرض آتے ئی دا فرض ہم ارے کہ او فک براہوئی نا خلقی قصہ غاتے محفوظ کیر۔ براہوئی خلقی قصہ غاتا مطالعہ غان دا معلوم مریک کہ دا قتا میار دنیا نا ایلو قوماتا خلقی قصہ غاتیان کم اف۔ خلقی قصہ غاتا مچ کننگ ئی ڈاکٹر عبد الرحمن براہوئی، صلاح الدین میٹگل، سون براہوئی، پروفیسر عظیم جان کاریم کرینو۔ و لے دا ضرورت نایت ام ارے کہ براہوئی ادب نا ایلو دیب آک ہم دا کنڈا توجہ ایتر براہوئی نا دا خلقی قصہ غاتے پاوا الاخلو کہ آن مچ کیر براہوئی ادب نا خدمت ئی اوار کیر۔

مسٹ انگامارک اندونوچ اتیر کہدانتے دسر تو سب تون باغس جوڑ مرے برم کے اوکیو مارتینا مالم نادر ایسات
 ارٹیکو مارتینا مالم نادر ایسات اندا کاریم، کریر تو اوکیو مارانا سب تون باغ تو جوڑ مس ولے برم کتویس ارٹی کو
 مارانا بجاک باغ اس جوڑ کریر ولے میو اکتویس، مسٹیکو دے بادشاہ ناچکا مارے پاریر کہ اینونا وارے چکا شہزادہ
 دا ایت آن بھاز مونجا مریک تو یولو ازان ارکک کہانتے پریشان اس تو شہزادہ حیران مس کہ بولو اینو اوکیو
 وار ہیبت کرے شہزادہ اودے تینا وٹیل، پانک بولو شہزادہ، پانک کہ فی اموڈ حیر اسلہ، تو ارات پاکہ بی بی ایتی، او
 بریک نے تو اریک فی اودے پاکہ بی بی دتی نا صندوق فی بیج تنکو کو اتے ہتہ۔ شہزادہ بجاتا بوتلے دیک
 ڈغارے فی کڈیک تو سب تو باغ جوڑ مریک میوہ ام کیک دن چکا شہزادہ دا شرت، ککک ولے بادشاہ اندا
 بھولونا بارہ فی پہر مریک کہ دا بھولوس اف بین گڑ اس مریک بادشاہ اسدیس ولد اہر مہا مارتے حکم ایک نم ہر
 مسٹ اسد اندونوچ اس کنا تخت شاپو کہ تخت و پورا الے، بھلا و نیام نامارنا کام مریرہ شہزادہ ولد ا بھولونا نا صلاح
 دا شرط، ام ککک کہ بیج تخت پورا بریک و مسٹ ائی ام جا کہ مریک چکا شہزادہ دا شرط کھٹک۔

قصہ نابابت بادشاہ اسدے تینا کل نشار آنکے دعوت کیک بھلا و نیامی کو شہزادہ تینا زامیفہ غانتے
 دیرا ولے چکا مار بھاز پریشان مریک بھولو ولد اوڑان ارٹیک کہانتے مونجا اس شہزادہ بھولو و قصہ، پانک
 بھولو پارے کہ فی انتظار کرای داسد بریوہ بھولو تینا ایڑے ام خوانکک بھولو شہزادی اس جوڑ مس بھولو پری اس
 اسکہ بھولونا اصلی آہن بی بی دتی او ایڑا اتے پن ستی اسکہ چکا شہزادہ اوڈامیفہ تہ بادشاہ نا دعوت آکارہ۔ ولد ا
 قصہ فی اسدیو سے ناقصہ ام ارے شہزادہ، پری بی بی دتی نا تعلقا تاک خراب مریرہ بی بی دتی تینا ملک پرستان
 کوہ کاف آکانک شہزادہ او نا پھٹنگ کن پیش تمک کسرات او نا دیو اسے تون ملاقات مریک شہزادی نا بارواٹ
 تینا معلوم داری اٹ اووے رفاک آخر شہزادہ پرستان آسر مریک تینا ذامیفہ، پتیک شہزادہ اسد جاہ نالٹ او
 سدغالی اس ام پتیک اوغالی بال کیک (8)۔